

Determinatie en doorlopende leerlijnen in het vwo. Sterke en zwakke vwo-afdelingen vergeleken

Hoe wordt een 7 bij de determinatie een 7 op het examen?

Toetsen en andere activiteiten rond de determinatie zijn als het ware routine op scholengemeenschappen. Het onderwerp determinatie krijgt echter extra gewicht als de prestaties van de school of de afdeling in het geding zijn. Dit is althans wat wij geobserveerd hebben in ons werk op scholengemeenschappen. Wanneer de vwo-afdeling naar het oordeel van de inspectie zwak is of dit dreigt te worden, zie je vaak dat de afdelingsleiding in eerste instantie aan de slag wil gaan met het aanscherpen van de overgangsnormen. Het doel is dan om de lat voor de leerlingen hoger te leggen, zodat die voor het vwo beter geselecteerd worden. Maar werkt deze aanpak ook?

APS deed een kleinschalig onderzoek naar de verschillen tussen goed en zwak presterende vwo-afdelingen en vond daarbij geen bewijs dat de normen in sterke vwo-afdelingen hoger liggen dan in zwakke afdelingen.

Ook op het punt van de doorlopende leerlijnen vonden wij aanvankelijk geen grote verschillen tussen zwak en goed presterende vwo-afdelingen. Kritisch kijken en vergelijken leverde echter het inzicht op dat er wel degelijk belangrijke verschillen zijn tussen zwakke en sterke vwo-afdelingen, zowel op het gebied van doorlopende leerlijnen als op dat van de determinatie.

In dit artikel beschrijven we deze en andere resultaten van het APS-onderzoek naar de verschillen tussen sterke en zwakke vwo-afdelingen. De resultaten kunnen interessant zijn voor afdelingsleiders, voor wie in dit verslag ook een aantal aanbevelingen is geformuleerd. Daarnaast hopen we scholen met dit verslag te inspireren om zelf eens een vergelijkbaar onderzoek te doen. Op school heb je in ieder geval het onderzoeksmateriaal vast binnen handbereik...

Opzet van het onderzoek

APS vergeleek in het onderzoek drie zwakke en drie sterke vwo-afdelingen op de onderwerpen determinatie en doorlopende leerlijnen. De onderzoeksvragen luiden als volgt:

- Hoe wordt het determinatieproces vormgegeven in zwakke vwo-afdelingen en in goed presterende vwo-afdelingen? Zijn er opvallende overeenkomsten en verschillen?
- Hoe worden leerlingen voorbereid op het werken in de bovenbouw en hoe is de aansluiting met de bovenbouw? Loopt het niveau van onderbouw naar bovenbouw geleidelijk op?
- Hoe zijn de doorlopende leerlijnen per vak vormgegeven in zwakke vwo-afdelingen en op goed presterende vwo-afdelingen? Zijn er opvallende overeenkomsten en verschillen?

Als voorbereiding op het onderzoek hebben we eerst een aantal proefinterviews afgenomen op twee niet-onderzoeksscholen. Dit hielp ons om onze vragen en onze vraagtechniek beter af te stemmen op de doelen van het onderzoek. Het onderzoek op de zes onderzoeksscholen omvatte naast interviews ook steeds een documentenonderzoek. Onderzocht werden alle stukken rond determinatie en doorlopende leerlijnen en daarnaast de inspectieverslagen. Voor de interviews spraken we steeds met verschillende groepen uit de school. Daarbij ging het om: leerlingen uit 4 en 5 vwo, waarbij één groepje uit de maatschappijprofielen kwam en één groepje uit de natuurprofielen; de leiding van de vwo-afdeling; mentoren uit onder- en bovenbouw; de docenten van de kernvakken; één andere docent die was voorgedragen door de schoolleiding. Deze gesprekken duurden een tot anderhalf uur.

Alvorens de uitkomsten van de verschillende scholen met elkaar te vergelijken, stuurden we onze uitwerking van het documentenonderzoek en de interviews ter accordering naar de scholen. De daaropvolgende vergelijking van resultaten leverde enkele interessante conclusies op. Maar daarnaast was er een 'bijvangst', die net zo interessant bleek te zijn.

Opbouw artikel

In het volgende verslag zijn de bevindingen geordend in twee groepen: uitkomsten op het gebied van de determinatie en uitkomsten op het gebied van het onderwijs. Wat de determinatie betreft gaan we achtereenvolgens in op overgangsnormen, rapportcijfers en determinatieprocedures. Ten aanzien van het onderwijs komen leerlingprofielen en het niveau van lesgeven aan de orde, de aansluiting tussen onder- en bovenbouw en doorlopende leerlijnen per vak. Bij al deze punten geven we, naast een verslag van onze bevindingen, ook een

aantal conclusies die mede gebaseerd zijn op onze bredere ervaring met scholen. Dat geldt ook voor het derde deel van dit verslag, dat bestaat uit aanbevelingen voor schoolleiders. Het verslag besluit met een lijst van conclusies die de schoolleiders uit het onderzoek zelf trokken.

Bevindingen voor de determinatie

Overgangsnormen

De overgangsnormen die de verschillende onderzoeksscholen hanteerden bleken moeilijk vergelijkbaar te zijn. Elke school gebruikte zijn eigen terminologie. Had de ene school het over minpunten, de andere school sprak van het aantal onvoldoendes. Bij de ene school telden alle vakken even zwaar, bij de andere school werd een onderscheid gemaakt tussen A-vakken en B-vakken. Stelde ene school voor de bevordering naar het vwo de eis dat voor de kernvakken niet meer dan één onvoldoende gehaald mocht worden, de andere school stelde dat je hiervoor ten minste een zeven voor elk van de kernvakken moest hebben. Mocht je bij de ene school met een gemiddelde van zeven naar het vwo, de andere school stelde dat je, bij twee onvoldoendes, meer dan gemiddeld een zeven moest staan, wilde je overgaan naar het vwo.

Bij een globale beschouwing van de overgangsnormen leken er op dit punt weinig verschillen te zijn tussen goed presterende en zwakke vwo-afdelingen. Een van de zwakkere scholen bleek juist de strengste overgangsnormen te hebben. Er is dus geen directe relatie tussen soepele normen en zwak presteren enerzijds en strenge normen en goed presteren anderzijds. Dit deed bij ons de vraag rijzen of het verhogen van de normen wel zoden aan de dijk zet als middel om het rendement van het vwo te verbeteren. Overigens gaven leerlingen van alle bij het onderzoek betrokken scholen aan dat zij de normen in de onderbouw erg gemakkelijk haalbaar vonden.

Cijfers die voorspellen?

In de gesprekken over normen kwam steeds de vraag naar boven hoe rapportcijfers tot stand komen en, meer toegespitst, hoe voorspellend het cijfer in het eerste leerjaar is voor de schoolloopbaan van de leerling. Opmerkelijk is in dit verband deze uitspraak van een wiskundedocent: “Een 6,5 voor wiskunde in het eerste leerjaar lijkt een garantie te zijn voor het niet halen van het profiel Natuur en Gezondheid, laat staan het profiel Natuur en Techniek.”

Alle docenten die we geïnterviewd hebben, hechtten waarde aan pedagogisch cijferen in het eerste kwartaal van het brugjaar, een praktijk waarbij men leerlingen bewust weleens een geflatteerd cijfer geeft, om hen niet te ontmoedigen. De vraag wat de voorspellende waarde is van cijfers in de brugklas leek niet zoveel onderbouwdocenten bezig te houden. Desgevraagd meldden docenten wel dat ze hun vraagtekens hadden bij die voorspellende waarde als er veel kleine toetsen gegeven worden en leerlingen in de eerste twee leerjaren van het vwo nooit uitgedaagd worden om zich grotere leerstofeenheden eigen te maken.

De vraag naar het voorspellende karakter van cijfers geldt sterk bij de moderne vreemde talen. Want als in de onderbouw vooral getoetst wordt op grammatica en idioom, zoals vaak het geval is, terwijl in de bovenbouw vooral getoetst wordt op vaardigheden, wat zegt een hoog cijfer in de onderbouw dan over mogelijke resultaten in de bovenbouw?

Anders dan de meeste docenten, waren schoolleiders wel geïnteresseerd in het voorspellende karakter van de cijfers in de onderbouw. Maar de meeste schoolleiders zeiden eigenlijk geen goed beeld te hebben van wat een cijfer voor een vak in de onderbouw inhoudt en waarop dat cijfer is gebaseerd.

In de onderzochte documenten en de interviews hebben wij over het geheel genomen weinig verschillen ontdekt tussen de manieren waarop zwakke en sterke scholen omgaan met de voorspellende waarde van cijfers. Een uitzondering vormt een van de scholen met een sterke vwo-afdeling, waar teamleiding en docenten al enige tijd intensief bezig zijn met de voorspellende waarde van de toetsen in de onderbouw. Op deze school cijfert men nu op twee niveaus. De aandacht voor de waarde van cijfers levert hier ook zichtbaar een bijdrage aan een goede determinatie van de vwo-leerlingen.

Conclusies

Om de determinatie te verbeteren moet een school ervoor zorgen dat de cijfers in de eerste leerjaren echt voorspellend worden voor de cijfers die gehaald gaan worden in de bovenbouw, met andere woorden, dat een 7 in de eerste klas ook een 7 betekent in de zesde klas. Dit laat onverlet dat pedagogisch cijferen voor het eerste rapport zijn nut heeft. Maar aan het eind van klas 1 (in ieder geval op het moment van determinatie) moet het cijfer op het rapport een voorspellende waarde hebben voor het cijfer in de bovenbouw. Dit zal in veel gevallen vragen om een verhoging van het niveau van de lessen en van de toetsen.

Procedure van de determinatie

Bij een vergelijking van de procedures die scholen bij de determinatie hanteren, bleek dat ook daar weinig verschillen waren tussen de onderzochte scholen. De meeste scholen beginnen halverwege het jaar met een preadvies. In het vroege voorjaar wordt er met de leerlingen gesproken over determinatie en krijgen zij een tweede inschatting. In een aantal gevallen wordt in deze fase met ouders en leerlingen overlegd, zodat beiden voorbereid zijn op het mogelijk tegenvallende advies aan het eind van het schooljaar.

Alle scholen hebben een bespreekmarge voor leerlingen. Voor leerlingen was het meestal volstrekt onduidelijk wat de criteria zijn die in die bespreking ter tafel komen. “Zorg dat je bevriend bent met de docenten, dat kan je helpen bij het advies,” was een uitspraak van een van de leerlingen. Daarnaast dachten leerlingen dat vlijt en de vraag of je goed meedoet doorslaggevende criteria zijn in de afweging als je een bespreekgeval bent.

Conclusies

Op basis van de onderzoeksbevindingen op dit terrein lijkt het aanbevelenswaardig om de bespreekmarge vast te leggen en deze niet al te groot te laten zijn. Daarnaast lijkt het zinnig om de criteria die gehanteerd worden bij de bespreking helder te formuleren. Hierdoor wordt voorkomen dat het advies dat de leerling krijgt te sterk afhankelijk is van de groep docenten en de teamleider die de vergadering leidt op dat moment.

Drie verschillen in de determinatie van goed presterende en zwakke vwo-afdelingen

Uit de vergelijking van de interviews en de documenten kwamen drie duidelijke verschillen tussen zwakke en goed presterende afdelingen naar voren.

1. Rapportcijfer niet als enige criterium

Sterk presterende vwo-afdelingen baseren zich bij de advisering en determinatie op meer dan alleen de cijfers voor de vakken. Naast de rapportcijfers worden het advies van de basisschool, de Cito-scores aan het eind van de basisschool en beoordelingen à la Cito VAS, een volg- en adviessysteem, meegewogen. Een teamleider van een goed presterende afdeling zei: “Als het advies van de basisschool, de Cito-eindtoets van het basisonderwijs en de Cito VAS-toets aangeven dat een leerling het vwo aankan, wie zijn wij dan om na één jaar te zeggen dat een leerling niet geschikt is voor het vwo?”

2. Leerlingprestaties door de jaren heen in beeld

Het tweede wat opvalt, is dat de sterk presterende afdelingen de voortgang van de individuele leerling door de jaren heen in beeld hebben. Twee afdelingen hebben in de afgelopen jaren onderzoek gedaan naar de relatie tussen de cijfers van de leerlingen in de eerste leerjaren en hun succes in het vwo. Een van deze afdelingen ontdekte dat bij hen het vak Frans in de onderbouw een goede voorspellende waarde had. Deze school heeft op grond hiervan besloten om Frans naast de drie kernvakken een speciale plaats te geven in de overgangsnormen. De andere school constateerde na onderzoek eenzelfde effect voor het vak natuurkunde. Systematisch de prestaties van de leerlingen volgen op individueel niveau levert de school dus informatie op over de determinatie en het rendement in de bovenbouw.

3. Docenten stellen vertrouwen in de determinatie

In de sterke afdelingen spreken vrijwel alle docenten hun vertrouwen uit in de determinatie. De bovenbouwdocenten kennen hier de determinatieprocedure en de criteria en zijn in een aantal gevallen betrokken geweest bij het opzetten daarvan. Dit maakt dat deze docenten niet meteen wijzen naar het minder functioneren van de onderbouw als leerlingen in de bovenbouw minder goed presteren. Met andere woorden, in sterke afdelingen zien bovenbouwdocenten het presteren van de nieuwe bovenbouwleerlingen als hun eigen verantwoordelijkheid. Hiertegenover zien we dat op zwakke vwo-afdelingen de verantwoordelijkheid met name gelegd wordt bij de determinatie in de onderbouw. Typerend voor deze reactie is de uitspraak: "Veel van onze vwo-leerlingen zijn eigenlijk havo-leerlingen. Ze determineren niet goed in de onderbouw."

Het was ook vooral in de zwakke afdelingen dat we te horen kregen dat er in de bovenbouw nog heel wat leerlingen afstromen naar de havo. Dit zou daar zelfs nog in 5 vwo gebeuren en incidenteel ook in 6 vwo. In de sterke afdelingen hoorden we dit soort geluiden veel minder.

Bevindingen voor het onderwijs

Leerlingprofielen en het niveau van lesgeven

Uit de gesprekken met leerlingen, docenten, mentoren en schoolleiders kwam een eenduidig profiel van de vwo-leerling naar voren. Velen noemden als kenmerkend voor vwo-leerlingen dat zij zelfstandig zijn, kritisch op wat geboden wordt, nieuwsgierig (naar de vraag achter de vraag) en dat ze kunnen abstraheren, plannen en reflecteren.

Gekeken naar het lesgeven, bleek dat op alle onderzochte scholen havo- en vwo-leerlingen in de onderbouw les kregen uit dezelfde methode en over het algemeen ook op dezelfde manier. De docenten speelden in de havo/vwo-dakpanklas niet echt in op de specifieke verschillen tussen havo- en vwo-leerlingen. Er werd niet gedifferentieerd naar niveau of tempo, noch werden er verschillende benaderingswijzen toegepast. Ook in de tweede en derde klas vwo werd niet merkbaar ingespeeld op de kenmerken van vwo-leerlingen, hoewel de docenten zich dus wel bewust zijn van die kenmerken. Over het algemeen werd de methode gevolgd en daarmee werd de lesstof - die in de methode vaak gefragmenteerd wordt gepresenteerd - weinig afwisselend aangeboden aan de leerlingen.

Alle leerlingen, dus zowel die in de goed presterende als die in de zwakke vwo-afdelingen, gaven aan dat ze de toetsen en de normen voor toelating tot het vwo in de hele onderbouw (dus ook in de leerjaren na de determinatie) veel te gemakkelijk vonden. Ze zeiden dat je met goed opletten in de les en soms een beetje leren al een goed cijfer haalt.

Conclusie

Uit onze bevindingen ten aanzien van het lesgeven en de aansluiting op het profiel van de vwo-leerling trekken wij de conclusie dat het voor het succes in de bovenbouw vwo wellicht effectiever is om, in plaats van de overgangsnormen, het niveau van de toetsen te verhogen en dat van de lessen in de onderbouw. Van een vwo-leerling vraag je niet minder fouten in een toets dan van een havoleerling, je vraagt moeilijkere activiteiten. Een vwo-leerling bied je minder onderwijs gericht op reproductie en meer op inzichten, en daarbij probeer je nieuwsgierigheid en een onderzoekende houding uit te lokken.

Aansluiting onder- en bovenbouw

Voor het beeld van de aansluiting tussen onder- en bovenbouw hebben we vooral leerlingen ondervraagd. Hun uitspraken over dit aspect laten zich als volgt samenvatten.

Leerlingen vinden dat de docenten hen in de bovenbouw serieus nemen. Bovendien ervaren ze dat de docenten hogere verwachtingen van hen hebben. Er wordt een groter

beroep gedaan op inzicht, verbanden leggen, zelfstandig werken en zelfdiscipline. Daarbij gaan de docenten ook dieper op de stof in. En konden leerlingen in de onderbouw ervan uitgaan dat opletten en een beetje leren vanzelf leidde tot een goed cijfer, in de bovenbouw volstaat dit niet meer, zo hebben ze gemerkt. Het tempo ligt er hoger en er worden grotere hoeveelheden stof getoetst, aldus de leerlingen.

Het beeld dat leerlingen geven van de bovenbouw geeft aan dat zij een grote kloof ervaren tussen onder- en bovenbouw. Dit geldt vooral voor de overstap van klas drie naar klas vier. Maar leerlingen ervaren ook een kloof tussen klas vier en klas vijf, het jaar waarin de schoolexamens serieus gaan beginnen. Hiermee is niet gezegd dat de leerlingen de ervaren verschillen per se een probleem vinden. Eigenlijk geven ze met bijna alle genoemde kenmerken aan dat ze zich serieus genomen voelen in de bovenbouw, en dat is iets wat ze waarderen.

De leerlingen in de bovenbouw stellen ook duidelijke eisen aan hun docenten: "Een goede docent vertelt dingen die niet in het boek staan. Het boek kunnen we zelf wel lezen." We vroegen een aantal leerlingen hoeveel procent van de lessen er volgens hen toe doet. De gemelde schattingen lopen uiteen van 25 tot 75%. Waar leerlingen met name een hekel aan hebben, zijn lessen met het patroon 'huiswerk nakijken, stukje stof uitleggen, huiswerk maken.' Een van de leerlingen noemde dit "niet vwo-waardig". Hier zijn alle geïnterviewde leerlingen het over eens.

Conclusie

Het aansluitingsprobleem wordt breed herkend, en blijkt dus niet samen te hangen met het zwak dan wel sterk zijn van een vwo-afdeling. Dit neemt niet weg dat een betere aansluiting tussen onder- en bovenbouw effectiever zou zijn voor het leren van de leerlingen. De pedagogische benadering in de onderbouw is zeker niet verkeerd, maar een meer didactische benadering, op de manier zoals die in de bovenbouw gebruikelijk is, kan de onderbouw sterker maken en de leerlingen beter voorbereiden op het vervolg.

Doorlopende leerlijnen per vak

Op alle bij het onderzoek betrokken scholen waren de secties - al dan niet in opdracht van de schoolleiding - bezig met vakgebonden doorlopende leerlijnen. Daarbij lag de focus op de vakinhoud, op het wat. Er was weinig tot geen aandacht voor een didactische opbouw, voor het hoe, of voor een opbouw in toetsing. De belangrijkste interventie vanuit de schoolleiding ten behoeve van een doorlopende leerlijn was vaak om docenten uit de bovenbouw in te zetten voor de lessen in de onderbouw. Het leek er wel op dat er in de sterke vwo-afdelingen meer secties waren die daadwerkelijk werk maakten van een doorlopende leerlijn en met elkaar afspraken maakten over zowel de vakinhoud als de didactiek en de toetsing.

Kenmerken van sterke vwo-afdelingen

Uit het bovenstaande verslag van onze onderzoeksbevindingen kan je de conclusie trekken dat de verschillen tussen sterke en zwakke vwo-afdelingen niet zo heel groot zijn. Toch kwamen uit het onderzoek ook drie kenmerken naar voren die onderscheidend zijn voor sterke vwo-afdelingen.

1. Een gedeelde ambitie

Wat opvalt in de interviews met schoolleiders en docenten van sterke vwo-afdelingen zijn de ambities die ze verwoorden. Bovendien komt wat beide groepen van een school over die ambitie(s) melden aardig met elkaar overeen en is het ook terug te vinden in de documenten van de school. Het gaat op deze scholen dus om een collectieve ambitie.

Houdt die ambitie op de ene school een hoge doorstroming en hoge examenresultaten in, op de andere school heeft men het voornemen om meer te doen voor de excellente leerlingen of om daadwerkelijk invulling te geven aan normen en waarden. Los van deze specifieke invulling spraken alle docenten en schoolleiders van de sterke vwo-afdelingen in de interviews uit dat ze steeds beter onderwijs willen geven en dat daar hard aan wordt gewerkt. In sterke vwo-afdelingen lijkt die gemeenschappelijke ambitie ook op alle niveaus te leven: bij schoolleiding, docenten, leerlingen en ouders. De ambitie zorgt er ook voor dat deze scholen hun eigen onderwijsbeleid hebben. Zij passen beleid vanuit het ministerie en de inspectie gewoon in in dat eigen beleid, zetten het naar hun hand. De ambitie zit als het ware in de vezels, de genen van de organisatie.

2. Consequente PDCA-aanpak

In sterke vwo-afdelingen houden afdelingsleiders regelmatig functionerings- en beoordelingsgesprekken met de docenten. Zij beschouwen de uitvoering van deze gesprekscyclus als een belangrijk onderdeel van hun werk. Voordat een functioneringsgesprek plaatsvindt, wordt een les bezocht en worden leerlingen van twee klassen geëvalueerd (waarbij een klas door de docent wordt aangewezen en een door de schoolleiding). Behalve de geobserveerde les en de leerlingenevaluaties worden ook de ontwikkelpunten, genoemd in het verslag van het voorgaande functioneringsgesprek, in het gesprek betrokken. Men gaat bij deze gesprekken te werk volgens de PDCA-cirkel: plan-do-act-check. De systematische PDCA-aanpak is ook herkenbaar bij andere ontwikkelpunten waar de docenten mee aan de slag zijn. Er wordt iets geconstateerd, er worden plannen gemaakt, de plannen worden uitgevoerd en vervolgens wordt er gekeken of de acties het goede effect hebben gehad. Zo niet, dan vindt bijstelling plaats, zo ja, dan wordt het vast beleid.

3. Een beeld van hoe leerlingen leren

Het derde verschil tussen zwakke en sterke afdelingen is dat leren een belangrijk gespreksonderwerp is in de sterke afdelingen. Schoolleiders en docenten hebben veel beelden over hoe leerlingen optimaal leren en er zijn veel overeenkomsten tussen die beelden binnen de afdeling. Elke docent weet waar de school voor staat en kan dat verwoorden, zo bleek in de interviews. Daarnaast voelt elke docent op een sterk vwo zich persoonlijk verantwoordelijk voor het welslagen van de leerlingen in zijn afdeling.

Aanbevelingen voor schoolleiders

Het documentenonderzoek en de interviews leverden veel suggesties op voor wat schoolleiders kunnen doen om het vwo te versterken. Hiervoor zijn al enkele van die suggesties genoemd. In deze paragraaf doen wij nog een aantal andere aanbevelingen, die mede zijn gebaseerd op onze jarenlange trainings- en begeleidingservaringen.

Zorg dat je de doorlopende leerlijn in beeld hebt

Op de meeste scholen is er een teamleider voor de onderbouw en een voor de bovenbouw vwo. Deze teamleiders blijken lang niet in alle gevallen goed op de hoogte te zijn van wat er in de andere afdeling speelt. Dat wil zeggen, men heeft wel zicht op organisatorische zaken, maar vaak geen of weinig op de onderwijskundige zaken die in de andere afdeling spelen. Verwacht je van docenten dat ze werken aan een doorlopende leerlijn, dan moet je als teamleider een goed beeld hebben van de onderwijskundige invulling daarvan. Zorg dus dat je zicht hebt op de hele leerlijn van onderbouw naar examen. Zorg dat je weet wat er gebeurt in de onderbouw en waar de leerlingen op het examen aan moeten voldoen. Stel jezelf op de hoogte van de kwesties die spelen in de bovenbouw en realiseer je hoe de leerlingen in het eerste leerjaar binnenkomen en wat er speelt in de onderbouw.

Maak werk van een eigen, gedeelde ambitie

Sterke vwo-afdelingen kenmerken zich door een eigen, gedeelde ambitie. Werk met het hele team aan het verwoorden en vervolgens aan het realiseren van zo'n ambitie. Pak de verwezenlijking van de verschillende onderdelen van deze ambitie planmatig aan: stel een plan op, voer uit, ga na welk effect de actie heeft en stel bij, kortom: werk steeds met de PDCA-cirkel. Laat de studiedagen in dit kader passen.

Zorg voor overbrugging van de kloof tussen onder- en bovenbouw

Leerlingen in 5 vwo geven wel aan dat ze geen last hebben van de overgang van onderbouw naar bovenbouw, maar het is toch aan te bevelen om werk te maken van het overbruggen van de kloof. Zo bereik je dat er in de bovenbouw straks minder leerlingen afstromen naar de havo. Voer als teamleider(s) gesprekken met de hele sectie, zodat bovenbouwdocenten te weten komen wat er in de onderbouw speelt en onderbouwdocenten wat er in de bovenbouw gebeurt en wat er gevraagd wordt op het examen. Stuur ook op

sectieontwikkeling door sectievergaderingen in het vergaderrooster te plaatsen.

Bezoek regelmatig lessen

Schoolleiders kunnen in verschillende lessen kijken, docenten hebben die mogelijkheid minder. De gesprekscyclus biedt een kans om te sturen op het lesgeven: lesbezoek, nabespreken met de docent en een ontwikkelplan opstellen in samenhang met de hele sectie. In geen van de sterke vwo-afdelingen vingen we geluiden op dat de schoolleiding geen tijd had voor lesbezoeken. Die boodschap hebben we wel gehoord in zwakke vwo-afdelingen.

Maak optimaal gebruik van cijfermatige informatie

Zorg dat je zicht krijgen op de harde data. Hierbij doelen we op bijvoorbeeld de voorspellende waarde van cijfers in het eerste leerjaar, doorstroomcijfers, SE-resultaten, etc. Gebruik die data als bron om samen met docenten oorzaken, patronen, causale verbanden te zoeken en te onderzoeken.

Conclusies van de schoolleiders uit het onderzoek

Aan het eind van ons onderzoek hebben we onze bevindingen besproken met schoolleiders van de scholen die deelnamen aan het onderzoek. Zij trokken voor zichzelf de volgende conclusies:

- Lesbezoeken door de school-/teamleiding zijn essentieel en dat kunnen 'flitsbezoeken' zijn.
- Lessen op het vwo moeten inhoudelijk sterk zijn.
- Het toetsen en cijferen op vwo-niveau moet binnen een school echt voor elkaar zijn.
- Als school-/teamleider heb je het meest te winnen door je te concentreren op het primaire proces.
- De schoolleiding moet op zoek naar wat onder de cijfers en normen binnen secties ligt.
- Het gaat erom dat docenten maatwerk leveren aan leerlingen.
- Als schoolleiding moet je werken aan de cultuur binnen je school.
- Het moet veel explicieter worden aan welke kenmerken een echte vwo-les moet voldoen en die kenmerken moeten het richtsnoer worden bij lesbezoeken door de schoolleiding.
- Het gaat om de kwaliteit van de docenten.
- Op het vwo moeten vanaf de onderbouw duidelijker eisen gesteld worden.
- Een school moet niet te angstig zijn naar ouders en leerlingen, maar een duidelijke eigen koers varen.
- Docenten moeten leren differentiëren in de klas met 'medeneming' van alle leerlingen.
- Er moeten intervisiebijeenkomsten en audits georganiseerd worden binnen de school.
- Een school moet zich niet te veel verliezen in de determinatie, die blijkt niet zalmakend te zijn.

- Bepalen of de 8 in de onderbouw dezelfde is als de 8 in de bovenbouw.

Tot slot

Als onderzoekers van het APS hebben wij in dit project met veel leerlingen op verschillende scholen gesproken, meestal gedurende tweemaal anderhalf uur. Wij hebben daar veel van geleerd. We gunden het schoolleiders en docenten om met ons mee te kijken tijdens die gesprekken. En misschien is onze grootste aanbeveling dan ook wel dat docenten en schoolleiders regelmatig met leerlingen praten over leren, het onderwijs en de lessen.

We hebben samen met Henk Lindeman en Karen Verheggen in 2013 dit onderzoek uitgevoerd. We kunnen uw vwo-afdeling ondersteunen op de punten die genoemd zijn in dit artikel. En we kunnen u nadere informatie geven over dit onderzoek.

Geppie Bootsma, g.bootsma@netwerkonderwijsadviseurs.nl
Johan Keijzer, j.keijzer@netwerkonderwijsadviseurs.nl